

Diskusija, polemika

AMERIKIEČIO ŽVILGSNIS Į LIETUVOS ARCHEOLOGIJĄ. PASTABOS R. V. SIDRIO STRAIPSNIO PARAŠTĖSE

Mykolas Michelbertas

Su 1999 m. data išėjo iš spaudos Vilniaus universiteto „Lietuvos istorijos studijų“ specialusis leidinys „Lietuvos sovietinė istoriografija“¹, kurio sudarytojai – A. Bumblauskas ir N. Šepetytė. Leidinyje yra skelbiama antrųjų „Zenono Ivinskio skaitymų“ – Istorijos fakultete 1995 m. įvykusios konferencijos medžiaga. Kaip nurodė leidinio sudarytojai, „tik suvedę sąskaitas su sovietine epocha, galėsime ramia sąžine ieškoti istoriografijos atsinaujinimo kelių“². Leidinyje iš tikrųjų aptariama istorijos mokslų padėtis sovietmečiu, kas buvo nuveikta ir ko negalima ar neleidžiama buvo daryti. Todėl iš viso leidinio konteksto ryškiai išsiskiria Raimundo Vytenio Sidrio straipsnis³, kuriame aptariama ir sovietinė, ir nepriklausomos Lietuvos archeologija.

Kaip nurodo sudarytojai, „įspūdinga Raimundo V. Sidrio studija... net parašyta specialiai šiam leidiniui“⁴. Taigi susiduriame su užsakytu straipsniu, kuriame, matyt, atsispindi ir užsakytojų pozicija. Šis R. V. Sidrio straipsnis sukėlė didelį Lietuvos archeologų susidomėjimą ir nevienareikšmišką vertinimą. Deja, nesirengiu pateikti savo kolegų nuomonės ir nesinaudosiu R. V. Sidrio metodu. R. V. Sidrys daugelyje savo straipsnių (atsiprašau, studijos!) vietų cituoja pokalbius su kai kuriais Lietuvos archeologais („tas ir tas prisimena“, „tas mano“, „tas nurodė“), stengdamasis pagrįsti savo teiginius. Šis metodas paprastai vadinamas „jedna pani powiedziała“! Todėl visos tolesnės pastabos tėra mano subjektyvi nuomonė.

Suprantamas R. V. Sidrio siekimas geranoriškai ir „op-

timistiškai“ įvertinti Lietuvos archeologijos būklę. Kaip nurodo autorius, Lietuvos archeologiją jam teko stebėti nuo 1979 metų, kai pagal JAV ir SSRS Mokslų akademijų pasikeitimo programą jis dirbo Istorijos institute (p. 205). Objektvumo dėlei tenka pridurti, kad šis stebėjimas buvo su pertraukomis. 1979 m. išvykęs iš Lietuvos, R. V. Sidrys grįžo jau atkūrus nepriklausomybę. Nepriklausomoje Lietuvoje jis dirbo Kauno Vytauto Didžiojo universitete, Jungtinių Amerikos Valstijų tarptautinio vystymo agentūroje prie JAV ambasados Lietuvoje, pastaraisiais metais – Vilniaus universiteto Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedroje. Manau, kad ir 10 metų laikotarpis pakankamas, kad būtų galima realiai įvertinti Lietuvos archeologijos būklę. Juo labiau kad R. V. Sidrys asmeniškai yra dalyvavęs archeologiniuose tyrinėjimuose (Lazdininkų kapinyno, Kretingos raj.)⁵, paskelbęs keletą straipsnių Lietuvos ar platesnio Baltijos regiono archeologijos klausimais⁶.

Todėl geranoriško stebėtojo pastabos iš šalies gali būti labai naudingos, parodyti tai, ko patys Lietuvos archeologai dėl kasdienių rūpesčių nemato. Šiuo požiūriu turime dėkoti R. V. Sidriui už pastabas, pamokymus ir pasiūlymus. Autorius keliais štrichais nubrėžia Lietuvos archeologų veiklą sovietmečiu (pagal leidinio pavadinimą, tam turėjo būti skirtas visas darbas), toliau aptaria ir nepriklausomos Lietuvos archeologiją, nedėdamas jokio kabliuko ar kabliataškio. Dėl to iš karto kyla klausimas R. V. Sidriui, ar iki pat 1998 m. (iki tų metų datuoti literatūros sąrašė pateikti

⁵ Butkus D., Sidrys R., Kanarskas J. Lazdininkų (Kalnalaukio) kapinyno tyrinėjimai 1992 ir 1993 metais. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992 ir 1993 metais*. Vilnius, 1994, p. 138–145.

⁶ Sidrys R. V. Gintaro įkapės senojo ir viduriniojo geležies amžiaus kapuose. In: *Vidurio Lietuvos archeologija*. Vilnius, 1994, p. 28–46; Luchtanas A., Sidrys R. V. Bronzos plitimas Pabaltijo regione iki Kristaus. In: *Archaeologia Litwana*. Vilnius, 1999, t. 1, p. 15–55.

darbai) Lietuvos archeologijoje tebesitęsę sovietmetis? Manau, kad griežtesnis chronologinis suskirstymas būtų leidęs autoriui objektyviau pažvelgti į dabartinės Lietuvos archeologijos tendencijas. Chronologijos nepaisymas pavertė R. V. Sidrio studiją šiek tiek chaotiška, be tikslesnio plano.

Kiekviena mokslinė studija reikalauja iš autoriaus kruopščiai pateikti faktus, juos visapusiškai analizuoti, po to pateikti apibendrinimus ir išvadas. Negalima minėti tik tokių faktų, kurie palankūs autoriaus koncepcijai, ir neminėti tų, kurie jai prieštarauja. Dar galiu pridurti – tokiam darbe, kuriame keliama reikalavimai kitiems, autorius privalo būti maksimaliai tikslus. Šiuo požiūriu R. V. Sidrio studija nėra be priekaištų. Pirmiausia, vargu ar kai kurie Lietuvos archeologai bus dėkingi jam už perkrikštijimą. Pavyzdžiui, 21 p. Elena Grigalavičienė vadinama Egle, o 222 p. Vladas Žulkus pavadintas Vytautu. Šis faktas leidžia abejoti, ar autorius iš tikrųjų turėjo rankose visus darbus, kurie nurodyti literatūros sąrašė.

229 p. kalbama apie 1998 m. Lietuvos istorijos instituto išduotus 254 leidimus (atvirus lapus) archeologiniams paminklams tyrinėti. Čia studijos autoriui netyčia pasisekė „demaskuoti“ kažkokią nelegalią šios institucijos veiklą. Pagal Lietuvos Respublikos Nekilnojamų kultūros paminklų apsaugos įstatymą, dabar (ir 1998 m.) leidimus išduoda tik Kultūros vertybių apsaugos departamentas. Negi R. V. Sidrys nepasidomėjo archeologinius tyrinėjimus reglamentuojančiais dokumentais?

225 p. 3 išnašoje autorius teigia, kad Lietuvoje ankstyviausi rentininiai pastatai iškasti Mažulonyse ir datuojami tik XIII a. Toliau nurodomas IX a. rentininis šulinys Apuolėje ir pateikiama A. Tautavičiaus nuomonė, kad V–IX a. keitėsi statyba – stulpinės konstrukcijos pastatus keitė rėsti iš kertėse suręstų sienojų. Vis dėlto studijos autoriui reiktų priminti, kad ankstyviausio rentininės konstrukcijos pastato liekanos rastos Žiegdžių piliakalnyje, Kauno raj., ir datuojamos I tūkstantmečio pradžia⁷.

Labai norėtusi pamatyti autoriaus 220 p. minimą „ažūrinį emaliuotą smeigtuką“. Tai, ko gero, dar niekur neskelbtas radinys. Kol kas tarp Lietuvoje rastų papuošalų su emaliu tokių daiktų nepasitaikė.

Kai kas gali pasakyti, kad šios pastabos liečia tik „smulkmenas“, tėra paprastas kabinėjimasis.

Todėl pats laikas pereiti prie pagrindinių R. V. Sidrio

⁷ Petrauskaitė D. Žiegdžių piliakalnis. In: *Iš lietuvių kultūros istorijos*. Vilnius, 1959, t. 2, p. 121–123, 4 pav.

studijos teiginių, apibendrinančių Lietuvos archeologijos būklę, ligšiolinius tyrinėjimus. Kokios gi bėdos kankina Lietuvos archeologus, kokios tos didžiosios septynios Lietuvos archeologijos nuodėmės?

Pirmoji ir pati didžiausia – „teorija neatlieka būtino vaidmens Lietuvos archeologijoje“ (p. 207). Kaip toliau teigia autorius, Lietuvos archeologijoje nebuvo tradicijos kurti aukšto lygio ir išsamias visuomenės formavimosi teorijas, formaliai jas išbandyti (p. 208). Anot R. V. Sidrio, net „lauko ekspedicijos paprastai vadovaujasi aukščiausio lygio teorijomis“ (p. 209). Jo nuomone, archeologinėse konferencijose ir žurnaluose retai aptinkame gyvėnų debatų tarp skirtingų teorijų (išretinta mano – M. M.) oponentų (p. 207). Pala, pala, kaip čia dabar? Tai visai nėra teorijos, tai yra kažkokios „skirtingos teorijos“? Atrodo, autorius šiek tiek susipainiojo savo teiginiuose. Sutikime su R. V. Sidriu, kad Lietuvos archeologijoje nebuvo tradicijos kurti aukšto lygio visuomenės formavimosi teorijas. Tokią padėtį autorius iš dalies ir pats paaiškina teigdamas, kad „sovietinės Lietuvos archeologijos atveju ... mokslinė paradigma buvo marksizmas-leninizmas“ (p. 209). Toliau R. V. Sidrys nurodo, kad būtinybė privirstinai rituališkai cituoti ir vadovautis marksizmu-leninizmu trukdė archeologams iškelti ir analizuoti alternatyvias teorijas apie visuomenės organizaciją ir evoliuciją. Bet čia vėl ne visiškai tvarka autoriaus teiginiuose. Ar nebuvo tradicijos, ar nebuvo galimybių kurti „aukšto lygio teorijas“? Juk tai skirtingi dalykai!

Drįsdamas papildyti R. V. Sidri, galiu nurodyti, jog sovietmečiu niekas iš Lietuvos archeologų negalėjo prisipažinti procesualizmo ar postprocesualizmo šalininku. Jei gu toks pilietis būtų atsiradęs, jis būtų labai greitai su „vilko bilietu“ išmestas iš darbo ir jam jau nebūtų padėjusi nei partinė uošvė, nei profsąjunga. Tiesa, esu dėkingas autoriui už populiarių procesualizmo ir postprocesualizmo teorijų išdėstymą. Ir vis dėlto man lieka neaišku, kaip tas „aukščiausio lygio teorijas“ taikyti lauko ekspedicijoms? Ar besti kastuvą statmenai į žemę, ar nuožulniai?

Dar kelios Lietuvos archeologijos nuodėmės. Anot R. V. Sidrio, archeologai per daug dėmesio skyrė kapaviečių (turėtų būti kapinynų – M. M.) tyrimams ir nepakankamai tyrinėjo gyvenamąsias vietas, kitaip sakant, pateikė ne tuos klausimus, rinko ne tuos šaltinius (p. 226). Taigi visiškai žiopliai! Ne tie klausimai, ne tie šaltiniai! Ir dar daugelyje studijos vietų R. V. Sidrys pabrėžia, kad „per daug“ iškasta kapų (nurodoma 20 000 kapų iš geležies amžiaus baltų žemėse), kad monografijos iš esmės tėra „kapi-

¹ Lietuvos sovietinė istoriografija. Teoriniai ir ideologiniai kontekstai. Vilnius, 1999.

² Ten pat, p. X.

³ Sidrys R. V. Kasinėjimai be teorijos? Kritiškas optimisto žvilgsnis į Lietuvos archeologiją. Ten pat, p. 205–238.

⁴ Ten pat, p. XV.

nyų istorija“ ir t. t. Tiesą sakant, vienoje vietoje lengviau atsidasau. Autorius kažkodėl nurodo tirtą kapų skaičių baltų žemėse. Taigi ne be nuodėmės ir Latvijos archeologai, buv. Rytprūsių archeologai. Didesnėje nuodėmingoje kompanijoje daug smagiau!

Galiu sutikti su R. V. Sidriu tik dėl vieno dalyko. Iš tikrųjų Lietuvoje turime daugiau tyrinėtų laidojimo paminklų nei piliakalnių ir neįtvirtintų gyvenviečių. Tą nulėmė ne Lietuvos archeologų nenoras tirti gyvenvietes (beje, R. V. Sidrys pripažįsta, kad jos buvo ir yra tyrinėjamos), bet objektyvios priežastys – finansavimo stoka (lengviau ir pigiau iškasti 1 pilkapį negu perkasą piliakalnyje), blogi paminklosaugos reikalai (nesinorėjo žiūrėti, kaip žvyruobėje ekskavatoriumi į savivartį verčiami ir žmonių griaučiai su įvairiais daiktais). Tačiau mane labai nustebino R. V. Sidrio nihilistinis požiūris į laidojimo paminklų medžiagą, visiškas nesuvokimas, ką gali duoti gerai ištirtas kapinynas. R. V. Sidrys, teigdamas esąs procesualizmo teorijos šalininkas, cituoja vieną šios mokyklos atstovų frazę: „Archeologai turi domėtis ne tik ietigaliu, kuris buvo medžiotojo rankose, bet ir pačiu medžiotoju ir jų visuomene“ (p. 214). Betgi, gerbiamasis, kas geriau papasakos apie tą medžiotoją (žemdirbį, gyvulininką, kari) už kape rastas įkapes?

Nenoriu plačiau aiškinti visiems archeologams gerai suprantamų dalykų. Kapuose rasti daiktai leidžia spręsti apie kapinyną palikusios bendruomenės amatų lygį, prekybinius ryšius, dvasinės kultūros reiškinius, antropologinę medžiagą – apie pačius gyventojus (ūgį, amžių, ligas), t. y. kalbėti apie bendruomenės materialinę ir dvasinę kultūrą, paleodemografiją ir net paliesti paleosociologinius dalykus. Kadangi R. V. Sidrys geranoriškai nurodė daug teorinės literatūros „gerai mokantiems anglų kalbą“, aš paseksiu jo pavyzdžiu. Mokantys vokiečių kalbą gali paskaityti vieną gana populiarų darbą: „Gräber-Spiegel des Lebens“ (dėl viso pikto išverčiu: „Kapai – gyvenimo atspindys“)⁸, kuriame pagal tyrinėto didžiulio Wederath-Belginum kapinyno medžiagą įvairiais aspektais kalbama apie šį kapinyną palikusius žmones, t. y. parodytos didžiulės kapinyno medžiagos interpretacijos galimybės. Deja, tai „europietiškoji archeologija“. Tiesa, atrodo ir mūsų kaimynai lenkai pastaruoju dešimtmečiu bus pasukę „klystkeliu“ – išleido serijos „Monumenta Archaeologica Barbarica“ jau septynis tomus, skirtus Wielbarko, Pszeworsko ikiromėniškojo ir romėniškojo laikotarpio kapinynų medžiagai. Beje, planuoja išleisti dar daugiau tomų.

⁸ Gräber-Spiegel des Lebens. Zum Totenbrauchtum der Kelten und Römer am Beispiel des Treverer-Gräberfeldes Wiederrath-Belginum. Mainz am Rhein, 1989.

Man nelabai suprantamas R. V. Sidrio siūlymas tyrinėtų paminklų ataskaitas, kurių daugumą sudaro laidojimo paminklų ataskaitos, skelbti internete (p. 222). Ir kam tiems užsienio mokslininkams leisti „laisvai prieiti prie kapų duomenų?“ Viena vertus – tai, anot R. V. Sidrio, „ne tie šaltiniai“, o kita vertus – kada tie užsieniečiai išmoko lietuviškai? Gal užsikuitęs po savo tyrinėtų kapinynų medžiagą, pražiopsojau, kai Jungtinės Tautos ir UNESCO paskelbė lietuvių kalbą dar viena tarptautine kalba?

Dar du konkretūs R. V. Sidrio kaltinimai Lietuvos archeologams. Anot autoriaus, šie pasirinko antraeilę strateginę kryptį: chronologijos tobulinimą ir materialinės kultūros apibendrinimą (p. 210). Taip, buvo apibendrinama Lietuvoje gyvenusių baltų genčių materialinė kultūra, kuriai pažinti duomenis pateikė ir laidojimų paminklų, ir gyvenviečių tyrinėjimai. Tačiau materialinės kultūros reiškinius nedraudžia tirti nei procesualistai, nei postprocesualistai. Štai procesualistų nuostata: archeologai turi ne tik apibendinti praeitį, bet ir paaiškinti visuomenės raidą (Sidrio straipsnio p. 214). O kaip visuomenės raidą paaiškinti, neaptaręs tokių materialinės kultūros dalykų kaip žemdirbystė, gyvulininkystė, įvairios amatų šakos? Kaita vienoje srityje, tarkime, ūkyje, kaip teigiate Jūs (p. 215), teoriškai atsiliepia kitoms sritims, tarkime, gyvenvietėms ar net religijai. Postprocesualistams taip pat svarbu suprasti materialinės kultūros kontekstą (p. 216). Tad, pagal „aukšto lygio teorijas“, materialinės kultūros tyrinėjimų niekaip negalima priskirti antraeilių archeologų uždavinių sąrašui!

Dabar dėl chronologijos. Kaip nurodo R. V. Sidrys, „Lietuvos proistorės chronologijos rėmai jau buvo apytikriai nubrėžti 1935–1938 m. Jono Puzino publikacijose. Jis įvedė kultūrinį-istorinį požiūrį ir „centimetrinę mokyklą“, kurią praktikavo vokiečių archeologai“ (p. 210). Taigi rėmai buvo, ir toliau nevertėjo vargti! O aš, žiopyls, vis per tą žemaitišką užsispyrimą jau keliasdešimt metų tvirtinu studentams: „nėra chronologijos, nėra ir archeologijos!“ Matyt, ir mane suklaidino ta vokiškoji mokykla, kurios atstovas H. J. Eggensas keletoje darbų gerokai patikslino Europinio Barbaricumo paminklų santykinę ir absoliučią chronologiją⁹, vėliau ją tobulino ir lenkų archeologinės mokyklos atstovas K. Godłowski¹⁰, kiti tyrinėtojai. Eggerso-

⁹ Eggens H. J. Der römische Import im freien Germanien. Atlas der Urgeschichte. Bd. 1. Hamburg, 1951; Eggens H. J. Zur absoluten Chronologie der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. In: *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz*. 2. Mainz, 1955, s. 196–244; ir kt.

¹⁰ Godłowski K. The Chronology of the late Roman and early Migration Periods in Central Europe. Kraków, 1970.

Godłowskio chronologinė schema šiuo metu plačiai naudojama ne tik Vokietijoje ir Lenkijoje, bet taip pat Čekijoje ir Slovakijoje, Vengrijoje, Danijoje, Peterburgo archeologinės mokyklos atstovų Rusijoje ir kt. Dabar kai kurie romėniškojo laikotarpio daiktai yra datuojami 50 ar net 20–30 metų tikslumu. Gerokai patikslinta ir vadinamojo „tautų kraustymosi“ laikotarpio, ankstyvųjų viduramžių chronologija. Dabar galima daug tiksliau kalbėti apie kokio nors reiškinių pradžią ar pabaigą, datuoti ne tik paminklus, bet ir tiksliau „paaiškinti visuomenės raidą“, kaip to reikalauja procesualistai. Todėl ir chronologijos tobulinimas nėra antraeilė strateginė kryptis.

Negalima niekinti ir „centimetrinės archeologijos“. Aprašydami tiek piliakalnius, gyvenvietes, tiek laidojimo paminklus, pagaliau pačius daiktus, be centimetrų ir metrų neišsiversime. Matmenų pateikimas yra būtina sąlyga publikuojant bet kokio archeologinio paminklo, t. y. archeologinio šaltinio, medžiagą. Juk istorikų, skelbiančių šaltinius, pavyzdžiui, dvarų inventorius, nevadina „kilograminiais ar pūdiniiais“ istorikais.

R. V. Sidrys priekaištuoja, kad „universitetai neparuošia studentų reikiamu teoriniu lygiu“, „kursai menkai pabrėžia teoriją“ (p. 231). Čia priekaištai ne apskritai universitetams, bet konkrečiai Vilniaus universiteto Archeologijos katedrai – vienintelei įstaigai, rengiančiai archeologijos specialistus mūsų šalyje. Autorius apie studentų paruošimą sprendžia tik iš Istorijos fakulteto informacinio leidinio, kur labai trumpai aprašytos archeologijos kursų programos. Truputį keista, kad R. V. Sidrys, dirbdamas tame pačiame fakultete, nepasidomėjo pačių studentų nuomone šiuo klausimu. Dar keisčiau, kad, matydamas tokių studentų „ruošimą be teorijos“, nepasiūlė savo paslaugų paskaityti nors ir pasirenkamą archeologijos teorijos kursą. O tereikėjo tik nusileisti iš trečio aukšto į antrą. Tiesa, nuoširdžiai dėkoju R. V. Sidriui už Archeologijos katedros bibliotekos išpopuliarinimą. O joje yra archeologijos teorijos, metodikos veikalų ne tik anglų, bet ir kitomis kalbomis.

Objektyvumo dėlei reikėtų pažymėti, kad Archeologijos katedra universitete buvo atkurta tik 1990 m. rugsėjo 1 d., kad tik nuo 1993 m. rugsėjo 1 d. Istorijos fakultete įvesta savarankiška archeologijos specialybė. Jaunos katedros dėmesys pirmiausiai buvo nukreiptas į archeologų praktišką rengimą, t. y. tokių specialistų, kurie būtų įvaldę lauko tyrinėjimų metodiką, susipažinę su įvairių laikotarpių paminklais ir medžiaga, sugebėtų savarankiškai kasinėti, dirbti mokslinį darbą įvairiose institucijose.

Anot R. V. Sidrio, dar viena Lietuvos archeologų bėda

ta, kad egzistuoja požiūris, jog negarbinga prieštarauti amžinybėn išėjusių kolegų mintims (p. 207). Jeigu taip būtų iš tikrųjų, tai pagal L. Krzywickį ir toliau tvirtintume, kad iki V–VII a. Rytų Lietuvoje egzistavo neolito laikotarpio butis¹¹, o pagal A. Spicyną vietoje senojo geležies amžiaus aptarinėtume vadinamąją Raginėtų kultūrą¹² ir t. t.

R. V. Sidrys priekaištuoja Lietuvos archeologams, kad jie savo darbuose retai naudojo statistinę analizę (p. 218). Čia galiu pakartoti gerai žinomą posakį, kad yra „tiesa“, yra „melas“ ir yra „statistika“. Iš tikrųjų statistika gali daug padėti sprendžiant įvairius klausimus, susijusius su baltų bendruomenių socialine struktūra, žmonių amžiumi, mirtingumu ir pan. Tačiau statistikos negalime laikyti panacėja nuo visų Lietuvos archeologijos „ligų“. Statistinė analizė duos objektyviausius rezultatus tik tokiu atveju, jeigu remsimės iki galo ištirtu archeologinio paminklo medžiaga – ar tai būtų kapinynas, ar gyvenvietė. Jeigu ištirtas ne visas paminklas, rezultatai gali būti klaidinantys. Ir dar vienas dalykas. Jeigu mėgintume statistiškai apdoroti „baltų įkapių duomenų bazę – 20 000 kapų“ (kaip siūlo R. V. Sidrys (p. 218), pirmiausia turėtume laikytis chronologinio principo. Sudėję į krūvą 13 šimtmečių kapus iš didžiulės baltų teritorijos, gausime duomenis apie tai, kad „kažkas“, „kažkada“, „kažkur“ įvyko. Tik suskirstę šią duomenų bazę pagal atskirus laikotarpius, galėsime tiksliai pasakyti, kad vienas ar kitas reiškinys baltų žemėse prasidėjo II a. ar V a., kad šis reiškinys buvo ankstyvesnis vakarų baltų teritorijoje ir pan. Taigi statistiškai apdorojant duomenis vėl į pirmą planą išeina chronologija, šis, anot R. V. Sidrio, antraeilis dalykas!

Detaliau reikia apžvelgti ir R. V. Sidrio pasiūlymus. Kai kurie iš jų yra savotiškai įdomūs. Pavyzdžiui, autorius siūlo Lietuvos archeologams susidomėti, „ar Lietuvos teritorijoje neolito laikais egzistavo tradicija gyventi „ilguosiuose namuose“ (p. 224). Kol kas tokių namų Lietuvoje neaptikta, todėl šis siūlymas man primena vieną sovietmečio anekdotą. Anglų archeologai, tyrinėję IX a. gyvenvietę ir joje aptikę vielos gabalą, paskelbė, kad tai galėjo būti telefono laidai. Rusų archeologai, ištyrę to paties laikotarpio gyvenvietę ir nieko neradę, paskelbė, kad joje jau buvo naudojamas bevielės telegrafas. Kažkaip nesinori tikėti, kad pirmieji archeologų uždavinys būtų samprotauti apie tai, ko nerasta. Čia galima nusiristi ir iki tokio teigi-

¹¹ Крживитский Л. Последние моменты неолитической эпохи в Литве. In: *Сборник в честь семидесятилетия профессора Д.Н. Анучина*. Москва, 1913, с. 301–318.

¹² Спицын А. Литовские древности. In: *Tauta ir žodis*. Kaunas, 1925, 3, p. 112–171.

nio, kad Lietuvoje neolite ilgieji namai nestatyti todėl, kad žmonės gyveno vežimuose ant ratų!

Kiti R. V. Sidrio siūlymai net sunumeruoti nuo 1 iki 7 (p. 233) (septynios indulgencijos nuo septynių didžiųjų nuodėmių!). Galima šiuos siūlymus trumpai pacituoti, padarant kai kurias pastabas. Nr. 1: „Archeologų institucijos turėtų sudaryti sąlygas kasinėti daugiau... gyvenamųjų vietovių, idant būtų atstatytas balansas su kapinynais. Ypač svarbu, kad šios ekspedicijos būtų tarpdisciplininės ir kad joms vadovautų jaunesni archeologai“. Neprieštarauju, kad būtų gerai daugiau patyrinti gyvenvietes, kad ekspedicijos būtų tarpdisciplininės. Tačiau turiu ir kelis klausimus R. V. Sidriui. Ką Jūs vadinate „archeologų institucijomis“? Kokio laikotarpio gyvenvietes siūlote tyrinėti, kad būtų atstatytas balansas? Spėju, kad ne akmens amžiaus, kur šimtui gyvenviečių tenka vos vienas kapas. Ar čia taip pat reikia mėginti atstatyti balansą? Ir labai patiko siūlymas, kad ekspedicijoms turėtų vadovauti jaunesni archeologai. Šioks toks žingsnis link chronologijos (bent jau žmonių amžiaus!).

Nr. 2: „Archeologų organizacijos galėtų organizuoti simpoziumus, susijusius su teoriniais klausimais...“. Priitariu. Tik kiek tų archeologų „organizacijų“ Lietuvoje? Gal, be Lietuvos archeologijos draugijos, yra veikiančių pogrindyje, kurios man nežinomos?

Sutinku su siūlymu Nr. 3, kad archeologinių leidinių redaktoriai galėtų labiau skatinti teikti straipsnius teorijos klausimais. Kaip „Archaeologia Lituana“ redaktorius pažada, jeigu tokių straipsnių bus, įdėsime juos pirmuosiuose puslapiuose.

Nr. 4: „Universitetai turėtų siūlyti daugiau archeologijos teorijos kursų...“. Ir vėl „universitetai“! reikėjo rašyti tiesiai šviesiai: „Vilniaus universiteto Archeologijos katedra“. Tačiau šiais klausimais jau diskutavome.

Nr. 5: „Lietuvos archeologijos draugija galėtų finansuoti konkursą jauniems archeologams dėl dviejų geriausių metų publikacijų: procesualistinės ir postprocesualistinės teorijų srityse“. Pagaliau konkretus adresas – Lietuvos archeologijos draugija. Tačiau kas finansuos draugiją, kad ši galėtų skirti lėšų konkursui, nes draugija nėra nei finansinė organizacija, nei pelno siekianti įmonė? Turėdama gerą finansavimą, konkursus draugija galėtų rengti ir kitais Lietuvos archeologijos klausimais.

Nr. 6: „Sukaupti archeologiniai radiniai muziejuose turi būti analizuojami bendradarbiaujant su įvairių gamtos mokslų laboratorijomis“. Tai panašu į pamokymą, kad valgant, prieš dedant šaukštą į burną, reikia išsižioti. Pats R. V. Sidrys nurodo buvus bendradarbiavimą su įvairių gamtos mokslų atstovais (p. 230), žavisi E. Pečeliūnaitės

(beje, Vilniaus universiteto auklėtinės, šiuo metu Archeologijos katedros doktorantės) atradimais tiriant audinius. Noriu priminti, kad, be glaudaus bendradarbiavimo su fizinės antropologijos specialistais (tą, beje, prabėgomis nurodo ir R. V. Sidrys), archeologai taikė įvairius gamtos mokslų metodus paminklams ir radiniams datuoti (radio-karboninis, dendrochronologinis metodas, etc.). O kur dar specialūs spalvotųjų metalų, geležies apdirbimo tyrimai (R. V. Sidriui tėra žinomos vos dvi pozicijos, sprendžiant iš literatūros sąrašo), pradėti metalinių dirbinių visuminės sudėties tyrimai naudojant lazerinį masių spektrometrą¹³.

Nr. 7. Dėl siūlymo paskelbti ataskaitas internete jau diskutavome. R. V. Sidrys dar siūlo įvesti ataskaitų standartą. Kažkas labai girdėta. Standartinė visuomenė, standartinis žmogus, standartinis mąstymas. Tik šiuo punktu R. V. Sidrys priartėja prie dar vienos mokslinės paradigmos – sovietinio marksizmo. Aš niekaip neįsivaizduoju, kaip galima vienodai rašyti ataskaitas apie tyrinėtą piliakalnį, atvirą gyvenvietę, senovės kulto paminklą, pilkapyną ar plokštinių kapinyną, pagaliau to paties kapinyno nedeginto ar sudeginto žmogaus palaidojimą?

Kaip matome, ne visi R. V. Sidrio pasiūlymai gali būti realiai įgyvendinti, o kartais net siūloma tai, ką Lietuvos archeologai jau seniai daro.

R. V. Sidrio studija sukelia prieštarų minčių. Atrodo, autorius norėjo atlikti pastarųjų dešimtmečių Lietuvos archeologijos būklės analizę, parodydamas ir laimėjimus, ir trūkumus, siekė įtikinti, kad be „aukščiausio lygio teorijos“ bet kokie tyrinėjimai yra beverčiai. Tačiau iš chaotiškai pateiktų, kartais atsitiktinai paimtų faktų sunku susidaryti aiškesnį vaizdą. Kaip minėta, neišskirti sovietinis ir nepriklausomos Lietuvos laikotarpis, todėl lieka neaišku, ar Lietuvos archeologija per pastarąjį dešimtmetį nors kiek pajudėjo į priekį. Nutylima daug atliktų ar atliekamų darbų, kurie prieštarautų R. V. Sidrio teiginiams. Vietomis autorius teiginiai labiau primena „viską žinančio dėdės“ toną, negu draugišką ir „optimistišką“ žvilgsnį.

R. V. Sidrio studija parodė, kad negalima beatodairiškai į viską žvelgti amerikietiškos archeologijos akimis. Matyt, mūsų archeologija ir toliau liks europietiška, turinti tvirtą chronologinį pagrindą ir neatsisakanti kalbėtis visais Baltų materialinės ir dvasinės kultūros klausimais, nevengianti bet kokių diskusijų.

¹³ Plg. Bliujienė A., Gleiznienė G. Masių spektrofotometrijos pritaikymas archeologinio metalo sudėčiai tirti. In: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1992 ir 1993 metais*. Vilnius, 1994, p. 302–307; Michelbertas M., Petravičius A. Senojo geležies amžiaus metalinių dirbinių visuminės sudėties tyrimai. In: *Kultūros paveldas – 97*. Vilnius, 1997, p. 3–9.

Recenzijos, apžvalgos

AMŽIAUS KNYGA

Rec.: Lietuvos archeologijos bibliografija 1782–1998/ sudarė Adolfas Tautavičius. Vilnius, 2000.

Amžių sandūroje Lietuvos archeologai sulaukė keleto darbų, kuriuose atsigrežta į praeitį, apibendrinti ankstesnių tyrinėjimų rezultatai. Iš tokių darbų galima paminėti Andros Simniškytės sudarytą knygą „Archeologinių ataskaitų suvestinės ir rodyklės iki 1997 m.“, Prano Kulikausko ir Gintauto Zabelos monografiją „Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)“ bei Adolfo Tautavičiaus sudarytą knygą „Lietuvos archeologijos bibliografija 1782–1998“. Pastarąją norėčiau aptarti.

Recenzuojama knyga dienos šviesą išvydo kiek neįprastomis aplinkybėmis. Ji buvo išleista Antano Mikalajūno asmeninėmis lėšomis. Štai kaip pratarmėje rašo knygos sudarytojas: „Be šios paramos darbas būtų neišvydęs šviesos, būtų likusi tik krūva kortelių“. Neabejoju, kad kiekvienas dabarties ir ateities kartų archeologas prisidės prie Pilių tyrimo centro „Lietuvos pilys“ vadovo Vytauto Urbanavičiaus ir knygos sudarytojo Adolfo Tautavičiaus padėkų. Drašiai galima teigti, kad A. Mikalajūnas neapsiriko pasirinkdamas šią knygą.

Aptariama knyga išleista pačiu laiku. Pasižiūrėję į knygos apimtį (767 puslapiai teksto su rodyklėmis) bei žinodami, kokia progresija kasmet daugėja archeologinių straipsnių, galime teigti, kad po poros metų įrišti knygą būtų neįmanoma. Greitu laiku knygos trapesnė studentė jau nebepakeltų (dabar ji sveria 2 kg ir 16 g). Aišku, knygos vertę lemia ne jos dydis ar svoris, bet turinys. Knygoje surinkta per 17 000 knygų ir straipsnių pavadinimų. Nerečiau prie aprašo pateikiamas trumpas komentaras, apibūdinantis straipsnio esmę. Jame nurodomi straipsnyje minimų paminklų pavadinimai, pavardės. Kas bandė sekti naujausią literatūrą, puikiai žino, kaip sunku tai padaryti, kiek laiko atima bibliografinių žinytų peržvalga, be to, darbe sukaupta visa seniausia Lietuvos archeologijos literatūra. Autorius ne tik surinko bibliografiją, bet daugumą literatūros perskaitė ir apibūdino. Knygos pratarmėje rašoma, kad „Lietuvos archeologijos bibliografija“ – tai daugiau nei pusės šimto metų kruopštaus darbo rezultatas. Tuo tikrai netenka abejoti. Galima tik dar pridurti knygos au-

toriaus žmonos archeologės Bronės Tautavičienės žodžius, pasakytus knygos pristatymo Žemutinėje pilyje metu: pasirodo, A. Tautavičius atostogos praleisdavo ne prie jūros ar kaime, bet bibliotekoje rinkdamas ir papildydamas bibliografiją.

Labai vykęs bibliografijos sudarymo principas. Knygos ir straipsniai pateikiami pamečiu ir abėcėlės tvarka pagal autorius. Tik pastarųjų kelių dešimtmečių metinių bibliografijų gale yra pateikta teminė (daugiausia personalijas bei miestų ir pilių tyrinėjimus aptariančios temos) bibliografija. Tai kiek išblaško skaitančiojo dėmesį, tačiau pilių ir miestų tyrinėtojams palengvina literatūros paiešką. Nereikia užmiršti, kad knyga rengta Pilių tyrimo centro „Lietuvos pilys“ užsakymu. Toks bibliografijos sudarymo principas leidžia nesunkiai susirasti tam tikro autoriaus knygas ar straipsnius. Šiuo principu sudaryta bibliografija ypač aiškiai atskleidžia archeologijos mokslo raidą ir literatūros kiekybinę dinamiką. Net ir paviršutiniškai pavartę nesunkiai pastebėsime, kokią žalą archeologijos mokslui Lietuvoje padarė karai bei nauji politikos vėjai. Aišku, toks principas nebūtų įmanomas tarybiniais metais. Įdomumo dėlei galima palyginti 1939 ir 1946 metų straipsnių kiekį. Santykis tiesiog pribloškiantis 287 : 6 (be to, iš tų šešių tik du straipsniai parašyti Lietuvoje). Priminsiu, kad 1998 m. buvo parašyti 593 straipsniai. Vien tik šis pavyzdys rodo, kad bibliografija ateityje gali būti įvairių mokslinių tyrinėjimų objektas.

Tiesa, reikėtų paminėti, kad 1970 m. Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka buvo išleidusi knygą „Lietuvos TSR archeologija (1940–1967)“. Bibliografinė rodyklė“ (sudarytoja L. Pagirienė). Jos pagrindą taip pat sudarė A. Tautavičiaus surinkta kartoteka. Žiūrint iš šiandienos pozicijų, ši bibliografija yra labai kukli – tik 2650 pozicijų. Dar visai neseniai ji buvo nepamainoma archeologo knyga, manau, net ir dabar neprarandanti savo reikšmės. Šios rodyklės sudarymo principas yra visiškai kitoks. Čia bibliografija pateikiama temomis. Toks pateikimas yra gal net sudėtingesnis, tačiau jis ne visada atspindi temų įvairovę, be to, neįmanoma išvengti pasikartojimų arba informacija lieka neišsami. Recenzuojamoje bibliografijoje teminių suskirstymą labai sėkmingai atlieka rodyklės. Jų čia